

1950-51 yılında Türkiye'ye tehcir edilen Bulgaristan Türkleri etrafında anket usulü tatbikatı Göçmenlerin Meslekî Durumları

Dr. Amiran Kurtkan

İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, bundan on sene evvel Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenler hakkında bir anket tertip etmişti. Anket sùalleri içinden iki mesele ile alâkalı olanlar etrafındaki 559 cevabın tahlili neticesinde elde ettiğim neticeleri Türkiye'mize mahsus Muhaceret Sosyolojisi problemlerine yardım olmak üzere bir konuşma mevzuu yapıyorum ¹.

— I —

GÖÇMENLERİN MESLEKÎ DURUMLARI

Enstitümüzün göçmenlerin dağıtıldığı muhtelif vilâyetlerden sondaj usulü ile seçtiği 559 aileye ait olan bu araştırmanın her ne kadar topu birden'e baliğ olan aileler hakkında umumî bir hüküm elde etmeye kâfi gelmeyeceği düşünülebilirse de yaptığımız sondajın pek de faydasız olduğu söylenemez. İleride daha etraflı anketler yapılınca kadar şimdilik bu anketin verdiği neticelerle kalacağız.

Evvelâ, seçtiğimiz bu 559 ailenin Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki meslekî durumlarını gösteren aşağıdaki cetveli tetkik edelim.

MESLEK	Bulgaristan'da	Türkiye'de
Sırf çiftçilik	291	205
Çiftçilik ve 2. ci bir iş	66	34
San'atkâr	67	65
Tüccar ve esnaf	40	58
Fabrika ve inşaat işçisi	18	47
Tütün işçisi	28	9
Memur ve müstahdem	33	38
Serbest meslek erbabı	2	2
Talebe	10	5
Ev kadını	3	4
İşsiz	0	20
Ne iş yaptığı tesbit edilemeyen	1	72
<i>Y e k â n</i>	559	559

Görülüyor ki, 559 göçmenin 291'inin, yâni % 52'sinin Bulgaristan'daki meşgalesi sırf çiftçiliktir. Buna ilâveten 66 göçmen (% 11,80) sair işlerle birlikte çiftçilik faaliyetinde de bulunmaktadır. Böylece münhasıran veya başka bir işle birlikte maişetlerini zirâî faaliyetlerden temin edenlerin hey'eti umumiyeye nispeti % 63,86'ya balığ olduğu halde bu nisbet göçmenlerin Türkiye'de yerleşmelerini müteakip % 42,75'e düşmüştür. Bu düşüşün sebebi bazı göçmenlerin iskân edildikleri bölgenin şartları ile imtizaç edememek neticesinde bu bölgeyi terkederek, umumiyetle vasıfsız işçilikle veya esnaflıkla hayatlarını kazanmak üzere şehir ve kasabalara göçmeleri olabilir. Nitekim gerek fabrika ve inşaat işçisi, gerekse tüccar ve esnaf sınıflarının Türkiye'de genişlemiş olduğunu görüyoruz. İncelediğimiz 559 kişilik kütlede mevcut tüccar ve esnafların adedi 40 dan 58'e, fabrika ve inşaat işçilerinin adedi de 18'den 47'ye yükselmiştir.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta Türkiye'de işsiz göçmenlerin çokluğu keyfiyetidir. Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere Bulgaristan'da iken iş sahibi olan 20 göçmen vatandaşımız Türkiye'de işsiz vaziyettedirler. Ancak, bu hususta göçmenleri müstahsil hale getirmek gâyesile alınan tedbirlerin başarısızlığına hükmetmezden evvel Bulgar tehcir siyasetinin genç ve faal nüfusun alıkonulmasını temine matuf tedbirlerini de gözönünde bulundurmak icap eder. Filhakika 20 işsiz göçmenin hepsi, ihtiyar-

[1] Bu anket, suallerini ihtiva eden broşür Enstitüden bedelsiz olarak istenebilir.

lık sebeble artık çalışamayacak durumda olduklarını ve oğulları tarafından bakıldıklarını bildirmişlerdir. (İncelediğimiz göçmen kütlesi içinde işsizler nispetinin hakikatte olduğundan daha yüksek bir ölçüde tebarüz etmesini önlemek maksadile, anketlerin göçmen kahvehanelerinde mesai saatlerinin hitamından sonra doldurulmasına dikkat ettiğimizi belirtmek isteriz.)

Tablonun calibi dikkat olan hususiyetlerinden biri de işçi zümresinin adedi en düşük olan zümrelerden birini teşkil etmesidir. 559 göçmenden fabrika ve inşaat işçisi olarak hayatlarını kazananların adedi 18 olup, bunlardan ancak 2 si usta, diğerleri ise vasıfsız işçidir. Bundan, Bulgar techir siyasetinin sanayi işçilerini ve bunların bilhassa kalifiye olanlarını Bulgaristan'da alıkoymak gâyesinin tahakkukuna hizmet ettiği neticesini çıkarmak mümkündür.

Talebelerin durumu keza hususî bir ehemmiyet taşımaktadır. Bunların tetkik ettiğimiz grup içindeki adedi Türkiye'ye tehciri müteakip 10 dan 5 e düşmüştür. Acaba bu durum, Türkiye'de geçim zorluğu ile karşılaşan göçmenlerin tahsil çağında bulunan çocuklarını çalıştırmak mecburiyetinde kaldıklarına mı delâlet ediyor? Evvelâ şunu gözönünde bulundurmak icap eder: Mevzuubahis anketlerin doldurulması keyfiyeti oldukça yenidir. Techir hareketini takip eden 3 - 4 yıllık devrede talebelerin Türkiye'de tahsillerini tamamlayarak hayata atılmış olmaları mümkündür. Nitekim mevzuubahis 10 talebeden biri deniz assubayı, biri öğretmen, biri hava subayı, ve bir dördüncüsü de Merinos fabrikasında kontrolör olmuştur. Ancak bir talebenin Türkiye'de çiftçilik yaptığını müşahede ediyoruz ki, bu da mezuniyetini müteakip hemen Türkiye'ye gelmiştir. Diğer 5 talebenin 4 ü Türkiyede talebedirler. 5 incisinin durumu ise tesbit edilememiştir.

Çiftçi göçmenlerin durumuna gelince, Bulgaristan'dan gelen göçmen kütlesinin ekseriyetini çiftçiler teşkil etmekte olup, bunların % 29'u Türkiye'ye tehciri müteakip çiftçiliği bırakmak mecburiyetinde kalmışlar, şehir ve kasabalara yerleşerek esnaflık, tüccarlık veya işçilikle hayatlarını kazanmak yolunu tutmuşlardır. Bulgaristan'da iken esas gelirini çiftçilikten elde etmekle beraber ayrıca ikinci bir meslek icra edebilmek imkânına sahip bulunanların mühim bir kısmı da burada bu imkânı kaybetmiş vaziyettedirler. Bu durumda olanlar Bulgaristan'da çiftçilikle birlikte umumiyetle bir san'at icra edenler veya esnaflık yapanlardır. Bunlar Türkiye'ye gelirken aldıkları pasaportlara kendilerini çiftçi olarak geçirmişler, bu sebeple köylere iskân edilmişlerdir. Bulgaristan'da

çiftçilikle birlikte herhangi başka bir faaliyet de icra edebilen bu göçmenlerin Türkiye'de umumiyetle sırf çiftçilikle meşgul olmaları hâdisesi üzerinde durulmaya değer bir ehemmiyet taşıyor. Acaba keyfiyet, bu ırkdaşlarımızın Bulgaristan'da geçimlerini temin edemeyecek kadar az ve verimsiz araziye sahip olmaları sebebiyle ikinci bir iş tutmak mecburiyetinde kalmaları hâdisesinden mi ibaretir, yoksa Bulgaristan'ın Türk köylerine nazaran daha kalabalık, bu itibarla daha faal ve hiç değilse küçük imalâthanelere kuruluş yeri olmaya müsait köyleri ile, sırf ziraatle geçinen, dış piyasa ile alâkası ancak ziraî mahsullerin satımıyla, hayatî ihtiyaç maddelerinin alımına inhisar eden ve böylece iktisadî bakımdan sönük bir karakter arzeden Türk köyleri arasındaki bünye farkının bir neticesi midir? Burada hiç tereddütsüz şunu söyleyebiliriz ki, «bir lokma bir hırka» atasözünün ifade ettiği kanaatkârlık fikrinin Bulgaristan'lı Türklerin zihninde en ufak bir yeri yoktur. Mesai saatleri zarfında göçmen kahvehanelerine giderseniz onları bombos bulursunuz. Evler bile tenhadır, çünkü bir evde birden fazla kadın varsa, bunların ancak biri, yemek, ortalık gibi işleri görmek üzere evde kalır, diğerleri fabrika, imalâthane v.s. iş yerlerinde çalışırlar. Demek oluyor ki Bulgaristan'lı göçmen ne kadar bolluk içinde olursa olsun, daha fazla kazanmak ve daha iyi yaşamak imkânını bulduğu takdirde fırsatı kaçırmaz. Şu halde, ziraî faaliyetlerden arta kalan zamanını boş geçiren göçmen, ikinci bir çalışma sahası bulamıyor demektir. Filhakika, marangozluk, çilingirlik, kunduracılık gibi san'atların icrası halinde kazanç, muayyen bir nüfusun mevcudiyetine bağlıdır. Bu gibi san'at erbabı ile işba halinde bulunan, nüfusu mahdut köylerimizde, göçmenlerin çiftçiliğe yardımcı tâli mesleklerini terketmek mecburiyetinde kalmalarını, tabii karşılamak icap eder. Gerçi göçmenlerin içinde, burada kendisine verilen arazinin Bulgaristan'dakine nazaran çok daha verimli olduğunu ifade edenler vardır. Fakat bunlar ellerindeki arazi alınarak şimali Bulgaristan'a sürülen ve kendisine oradan, çorak arazi verilen ırkdaşlarımız olup, mukayeseyi Bulgaristan'ın bu çorak topraklarını kastederek yapmaktadırlar. Böyle bir haksız muameleye maruz kalmamış bulunanlar umumiyetle, Bulgaristan'daki topraklarının hâlen Türkiye'de sahip olduklarına nazaran daha mümbit olduğunu bildirmektedirler.

Türkiye'nin muhtelif bölgelerine yerleştirilmiş 559 göçmen'in meslek durumları üzerinde yaptığımız incelemenin neticeleri hak-

kinda yukarıda verilen muhtasar izahatı Bursa'daki tetkiklerimizle ilgili birkaç sözle tamamlayalım.

Bursa vilâyeti dahilinde mürettep 3591 göçmen ailesinden (15157 nüfus), 1249'u çiftçi ve 1716'sı san'atkâr olmak üzere cem'an 2965 aile iskân edilmiş olup, diğerleri kira ile tuttukları evlerde oturmaktadırlar. Mezkûr 3591 aileden 2082'si (8776) nüfus) Bursa merkezinde iskân edilmiştir. Kazalarda iskân edilen san'atkâr ve çiftçi ailelerin miktarları aşağıda gösterilmiştir :

<i>K A Z A</i>	<i>San'atkâr aile</i>	<i>Çiftçi aile</i>
İnegöl	144	102
Gemlik	6	13
İznik	20	1
Karacabey	84	479
Mudanya	14	61
M. Kemâlpaşa	33	227
Orhangâzi	80	2
Orhaneli	8	15
Yenişehir	11	149

Vilâyet dahilinde sırf göçmenleri iskân için yeniden iki köy kurulmuş olup, birincisi Menderes Köyüdür ve 33 göçmen ailesini barındırmaktadır. Diğer Karacabey'e bağlı Haydar Çiftliği Köyüdür ve burada da 200 çiftçi aile iskân edilmiş bulunmaktadır. Çiftçilikle iştilal etmeyen göçmenler Bursa - Mudanya yolu üzerinde, Bursa'dan otomobille 12 dakikalık mesafede tesis edilmiş bulunan Hürriyet ve İstiklâl mahallelerine yerleştirilmişlerdir. Şimdiye kadar Hürriyet mahallesinde 324 ve İstiklâl mahallesinde de 455 ev inşa edilerek göçmenlere verilmiştir. Evler iki odalı olup küçük bir bahçeyi ihtiva etmektedir. Bu mahallelerdeki göçmenler çiftçi olmadıklarından veya çiftçi oldukları halde sınıflarını değiştirmiş bulduklarından toprak alamamışlardır. Kendilerine ev verinceye kadar Bursa'da kira ile tuttukları evlerde oturmaktadırlar.

Ekserisi Bursa'daki dokuma fabrikalarında işçi olarak çalışan, esnaflık ve ticaretle iştilal eden veya berberlik, terzilik gibi herhangi bir san'at icra etmekte olan bu göçmen vatandaşlarımızın çalışma şartları üzerinde biraz duralım.

1 — Çalışma şartları üzerinde müessir olan âmillerden en mühimi hiç şüphesiz siyasî rejimdir. Görüştüğümüz bütün göç-

menler Türkiye'de emniyet ve hürriyet havası içinde çalışmanın verdiği saadeti hissettiklerini bildirmişlerdir. Filhakika bu vatandaşlarımızın ifadelerine göre Bulgaristan'da başarı elde etmek komünist idare elemanlarına yaranmakla veya bunların hoşuna gidecek derecede fakir olmakla mümkündür. Fakirlere geniş selâhiyetler verilerek bunlar idarî mevkilere tâyin edilmektedirler.

Nüfusu tamamen Türk olan köylerde de vaziyet böyledir. Hiç bir mal ve mülke sahip olmayan Türkler, bazen köy muhtarı yapılmakta, hattâ bunların çocukları meccanen tahsil ettirilmek üzere Rusya'ya gönderilmektedir. Köylerde küçük çocuklar ajan olarak kullanılmakta, evlerin pencerelerine kadar sokularak içeride konuşulanları dinlemekte, rejim aleyhine sarfedilen sözleri derhal ilgili makamlara ihbar etmektedirler. İftiraya maruz kalan şahıslar Şimalî Bulgaristan'a sürülmekte ve münbit toprakları ellerinden alınarak kendilerine oradan çorak arazi verilmektedir. Mülkiyet hakkı hiç bir suretle garantili değildir. Nitekim gördüğümüz göçmenlerin içinde bir kolhoz meselesi bahane edilerek topraklarının tapusu Bulgar hükûmetince ellerinden alınmış olanlar çoktur. Bütün bu emniyetsizlik ve huzursuzluk hallerinden kurtularak hür bir siyasî rejime kavuşmuş olan göçmen vatandaşlarımız meslekî faaliyetlerini daha istekli ve enerjik bir şekilde icra edebilecek durumdadırlar.

2 — İktisadî şartların da müsait bir hale getirilmesine çalışılmaktadır. Bir taraftan vergi muafiyeti, diğer taraftan ev, toprak tevzii ve kredi temini gibi tedbirlerle göçmenler iktisadî bakımdan kuvvetlendirilmişlerdir. Meselâ, çiftçilere verilen arazi yalnız Bursa vilâyeti itibarile 13095 dekadır. Ayrıca Ziraat Bankası tarafından çiftçilere 996.353,— lira ve san'atkârlara da 49.200,— lira tutarında kredi açılmış, 281.180 kilo tohumluk buğday verilmiştir. Bulgaristan'da iken fazla araziye sahip bulunanlar bile, buradaki iktisadî durumlarını garantili ve emniyetli olmak itibarile Bulgaristan'dakinden üstün görmektedirler. Orada mecburî olarak 6 ay müddetle, bilâ ücret yol inşaatında çalıştırılan kızlar, burada ya ev işi yapmakta veya dokuma fabrikalarında çalışmaktadırlar. Esnaflık, işçilik veya san'atkârlıkla geçinen Hürriyet ve İstiklâl mahalleleri sâkinleri iş yerlerinin bulunduğu Bursa merkezine otobüsle gidip gelirler. Mesafe kısa olmakla beraber bazı göçmenler Bursa içinde ev sahibi olmak istemektedirler. Bu takdirde kendilerine ev verilecek yerde para yardımı ya-

pılmaktadır. Bu yardım, bir evin inşasına kifayet etmeyecek kadar cüz'î olduğuna göre bir çok göçmenlerin daha ziyade kendi imkânlarına güvenerek ev sahibi olmak teşebbüsünde bulunabilmelerini bunların iktisadî refahlarının müjdesi telâkki etmek kabildir.

3 — Psikolojik şartlar bir taraftan göçmenlerin maneviyatını kuvvetlendirecek, diğer taraftan sarsacak mahiyettedir. Yukarıda da tebarüz ettirdiğimiz gibi göçmenlerin Bulgaristan'daki siyasî rejimin sıkı baskısından kurtulmuş bulunmalarının çalışma istek ve başarıları üzerinde müspet tesirleri olmuştur. Ancak, pedersâhi aile hayatına alışkın olan bu ırkdaşlarımızın bir kısım akrabalarının Bulgaristan'da kalması onların âkibetleri hakkında buradakileri haklı endişelere sevketmektedir. Zira mektuplaşma imkânları mevcut olmakla beraber, mektuplar sansüre tâbi tutulmakta, böylece oradakilerin durumu hakkında sıhhatli bilgi elde edebilmek kabil olmamaktadır. Göçmenlerin içinde Türkiye'ye farklı tarihlerde gelerek başka başka yerlere iskân edilmiş ana, baba ve evlâtların mevcudiyetinin, bu ırkdaşlarımızın pedersâhi aile hayatına olan bağlılıkları nazarı dikkate alındığı takdirde bir aksaklık olarak göze çarpmaması mümkün değildir.

4 — Başarılı çalışma şartlarından biri de meslekte ve coğrafî muhitle içtimaî şartlara ait hususiyetlerde değişiklik vâki olmamış bulunması keyfiyettir. Meslek mevzuuna muhtasar bir şekilde yukarıda temas ettik. Coğrafî ve içtimaî şartlar mes'eleleri bizi çiftçilerin yerleştirildikleri muhitin toprak kalitesi ile iklim şartlarının ve san'atkârlarla esnaf ve tüccarların iskân edildikleri yerlerin de nüfus, nakliyat v.s. hususiyetlerinin tesbiti dâvası ile karşılaştırıyor ki bu mes'ele başlı başına bir yazıya mevzu teşkil edebilecek ehemmiyettedir. Ancak, içtimaî şartlarda istikrar zaruretine temas ederken, elimizdeki anketlerden birinde rastladığımız, ilk okul öğretmeni olarak vazife görmekte olan bir göçmen vatandaşımızın şikâyetini burada kaydetmeden geçemeyeceğiz. Mevzu bahis öğretmen kendisine Türkiye'de emeklilik hakkı tanınmadığını bildirmekte ve bundan şikâyetçi olmaktadır ki, hakkında bu türlü muamele ifasını icap ettiren hususî bir durum mevcut değilse ve Bulgaristan'da senelerce Türk çocuklarını okuttuktan sonra emekliye ayrılma çağı yaklaşmış, çalışma gücünü hemen hemen kaybetmiş bulunan öğretmenlerin hey'eti umumiyesi bu şekilde

emeklilik hakkından mahrum bırakılıyorsa, emeklilik siyaseti bakımından üzerinde durulacak bir hâdiseye karşı karşıya bulunuyoruz demektir¹.

— II —

1950 — 51 TEHCİR HAREKETİNİ MÜTEAKİP TÜRKİYE'YE GELEN BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNDE AİLEVÎ TECEZZÎ VE SOYADI MÜESSESESİ

1950 — 51 Tehcir hareketini müteakip Türkiye'ye gelen ve yurdumuzun muhtelif bölgelerine iskân edilen Bulgaristanlı göçmenler kafilesinde iskânı takiben ailevî tecezzî hareketinin vuku bulup bulmadığının tâyini, aile müessesesinin tarifine bağlı bulunmaktadır. Aileyi karı, koca ve evli olmayan çocuklardan ibaret bir topluluk olarak ele aldığımız takdirde böyle bir tecezzî hareketinden bahsedebilmeye imkân yoktur. Aksi halde bekâr çocukların, Türkiye'ye tehciri müteakip, baba evinden ayrıldıkları gibi yanlış bir kanaat hâsıl etmek mümkündür. Fakat Bulgaristan'lı ırkdaşlarımızda aile müessesesinin çok defa evli oğulları ve onların çocuklarını da içine alan ve bu bakımdan pedersâhi karakter arzeden bir müessese olduğu nazarı dikkate alındığı takdirde tecezzî hâdisesinin mevcudiyetini müşahede etmemek imkânsızdır.

Türkiyenin muhtelif mıntıklarına yerleştirilmiş göçmenlerin, Enstitümüzce bastırılan anketlerin suallerine verdikleri cevaplardan Bulgaristan Türklerindeki bu pedersâhi ailelerin 20 - 25 nüfusu ihtiva edebilecek kadar kalabalık olanlarının mevcudiyetini müşahede etmekteyiz. Elimizde bulunan 559 anketten istihraç edilebilecek, adetlerle ifade edilmiş neticelerden, Bulgaristan'da iken bu Türklerin takriben ne kadarının bir evde tek aile ve ne kadarının bir kaç aile birarada yaşadıklarını ve Türkiye'ye tehciri müteakip bu nispetlerde ne gibi değişiklikler vukubulduğunu aşağı yukarı anlamak mümkündür. Gerçi bu nispetlerin Bulgaristan Türklerinin hey'eti umumiyesine şâmil kat'î nispetler olduğunu ifade et-

[1] Son zamanlarda bazı göçmen Derneklerinin teşebbüsü üzerine Hükümetin bir kanun projesi hazırladığını, bu suretle muhacir öğretmenlerin hepsine Türkiye'deki memurlara tanınan emeklilik hakkının tanınacağını öğreniyoruz. Bk. Anayurt gazetesi, 1956, Ankara, Sayı: 59.

meye şüphesiz imkân yoktur. Ancak böyle bir tespit hiç değilse göçmenlerin Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki iskân durumları arasında bir mukayeseye imkân verecek, diğer taraftan bunların Türkiye'deki muhtelif ikamet şekillerini belirten bir tasnifin yapılmasını da kolaylaştıracaktır. Aynı şey, soyadı mes'elesi için de söylenebilir.

Evvelâ göçmenlerin Bulgaristan'daki ikamet durumlarına kısaca bir göz atalım. Elimizde mevcut 559 anketten edinilen bilgiye göre Bulgaristan'da iken müstakil bir evde, karı, koca ve henüz evlenmemiş çocuklardan ibaret modern mânada aile hayatı yaşayan ailelerin adedi 307 dir. Mütebaki 252 göçmen ise bir evde 2, 3 hattâ bazen birkaç aile, birarada ikamet ettiklerini bildirmişlerdir. Bunlar aynı evi kiracı olarak paylaşan ve aralarında hiç bir akrabalık münasebeti bulunmayan kimseler olmayıp, ihtiyar bir ana, baba ile bunların evli oğulları ve hattâ evli torunlarıdır. Bu şekilde birlikte yaşama hâdisesinin sebepleri ne olabilir? Eğer bu türlü yaşama tarzı örf, âdet ve geleneklerle ilgili mânevî sebeplerin bir neticesi ise, müstakil evlerde modern mânada aile hayatı yaşayan 307 ailenin mevcudiyeti ne ile izah edilebilir? Aksi hal vâki ise, yani böyle toplu halde yaşama şeklinin tezahürü örf ve âdetlerin tesirinden âzade bulunuyorsa ne gibi sebeplerin neticesidir? İhtimal mesken buhranı, hayat standardı düşüklüğü, siyasî rejimin muhtemel herhangi bir baskısına karşı toplu halde mukavemet etmek endişesi bu sebepler arasında akla gelebilir. Diğer taraftan bir cemiyette aynı anda, bu her iki türlü aile şeklinin mevcudiyeti başka bir cepheden de zihnimizi kurcalayabilir. Acaba eskiden Bulgaristan'daki Türk cemaati sırf pederşahî karakter arzeden ailelerden mürekkep idi de sonraları ferdî hürriyete düşkünlüğün artması, iktisadî imkânların genişlemesi gibi sebeplerin tesiri altında müstakil aileler mi tezahür etti? Yoksa evvelce müstakil olan aileler, hayat standardının düşüklüğü v.s. sebeplerle toplu halde yaşamak zarureti mi hissettiler? Elimizdeki anketler göçmenlerin Bulgaristanı terkettikleri tarihteki aile durumlarını tebarüz ettirmektedir. Mevzu bahis tahavvülün hangi istikamette vuku bulduğunun tâyini ise, bunların çok daha eski tarihlerdeki durumları hakkında da bilgi sahibi olmayı icap ettirir. Esasen maksadımız bu ırkdaşlarımızın Bulgaristan'ı terkettikleri andaki durumları ile Türkiye'deki hali hazır durumları arasında bir mukayese yapmaktır. Bu itibarla yukarıdaki sualleri cevaplandırmayı, Türk'lerin Bulgaristan'daki

yaşayışlarında vâki tarihî tahavvüller hakkında daha esaslı tetkikler yapmak arzusunda olanlara terkederek mevzuumuza dönelim.

Kendilerine sual tevcih edilen 559 göçmenden 497'si burada müstakil bir eve tek aile halinde iskân edildiklerini ifade etmişlerdir. Mütebaki 62 göçmenden 42'si Bulgaristan'daki durumlarını aynen muhafaza ettiklerini bildirmişlerdir. Bunlar müstakilen iskân edilmemiş olup Bulgaristan'da iken bir evde bir kaç aile ikamet etmekte idiyseler burada da aynı vaziyette iskân edilmişlerdir. İki göçmen mensup oldukları pedersahî topluluğun kısmen müstakil ev sahibi olabildiğini bildirmişlerdir. Meselâ Bulgaristan'da 3 aile bir evde oturmakta idiyseler, burada ailelerden biri müstakil ev sahibi olmuştur, diğer ikisi aynı eve iskân edilmiştir. 3 anketten, suallere cevap veren göçmenlerin Bulgaristan'da ailece müstakil bir evde ikamet etmekte iken burada akrabaları ile birlikte aynı eve iskân edildikleri anlaşılmaktadır. 4 göçmen orada bir evde bir kaç aile birarada ikamet etmekte olup sâdece kendi mensup oldukları ailenin Türkiye'ye geldiğini ve böylece müstakil bir eve iskân edildiklerini bildirmişlerdir. Bir göçmen ailesi burada kira ile tuttuğu evde oturmaktadır. Mütebaki 10 ailenin durumunun anketlerden istihracı mümkün olamamıştır.

Böylece Bulgaristan'lı göçmen ailelerinin Türkiyedeki iskân durumları hakkında şöyle bir sınıflama yapmak mümkün olmaktadır :

- 1 — *Bulgaristanda bir kaç aile birarada oturmakta iken;*
 - a) Müstakil bir eve tek aile halinde iskân edilenler,
 - b) Bir kısmı müstakil ev sahibi olup, diğerleri tek bir eve iskân edilenler,
 - c) Aynı evde ikamet eden akrabalarından ayrılarak buraya tek aile halinde gelen ve tek bir eve iskân edilenler,
 - d) Bulgaristan'daki durumlarını aynen muhafaza ederek, birkaç aile aynı eve iskân edilmiş olanlar,
- 2 — *Bulgaristanda bir evde bir aile ikamet etmekte iken burada;*
 - a) Birkaç aile bir eve iskân edilenler,
 - b) Müstakil bir eve iskân edilenler.
- 3 — *Bulgaristan'daki durumları ne olursa olsun burada henüz ev sahibi olmadıklarından, sıra beklemekte olup, kira ile tuttıkları evlerde oturanlar.*

559 anketten sâdece birinde bu sonuncu duruma uygun bir cevap alınmasının sebebi, anketlerin göçmen iskân mahallerinde doldurulmuş bulunmasıdır. Filhakika buralarda göçmenler toplu bir haldedirler ve bu sebeple anketlerin doldurulması daha az zahmetli olmaktadır. Halbuki şehirlerde kira ile tuttukları evlerde oturan göçmenler dağınık vaziyette bulduklarından bunları bulmak ve kendilerine sual tevcih edebilmek kolay olmamaktadır.

Yukarıda üç grupta toplanan iskân şekillerinden, iskân politikası bakımından en başarılı sayılabilecek olanı şüphesiz, ailelerin müstakil evlere iskân edilmeleri şeklindedir. Anketlerimizden, her nekadar 559 göçmenden 497 sinin müstakil evlere yerleştirilmiş olduğu anlaşılakta ise de bu rakkamın zâhirî yükseklğine aldanmak icap eder. Çünkü, az evvel belirtmiş olduğumuz gibi anketler, umumiyetle müstakil evlere yerleştirilmiş göçmen ailelerinin ikamet etmekte oldukları iskân mahallerinde doldurulmuşlardır. Ancak şurası muhakkaktır ki, normal olan keyfiyet, her bir ailenin müstakil bir eve iskân edilmekte olmasıdır. Şüphesiz henüz sıra bekleyen aileler vardır. Fakat bunlar da ileride müstakil evlere iskân edileceklerdir. Hal böyle iken yukarıdaki tasnifin 2/a bendinde göze çarpan anormal durumun sebebi ne olabilir? Filhakika, Bulgaristan'da iken birkaçı bir arada oturan ailelerin böyle ayrı ayrı evlere iskân edilmelerine çalışılırken, orada müstakil evlerde yaşayan muhtelif ailelerin Türkiye'de tek eve iskân edilmeleri nasıl ve niçin mümkün olmaktadır? Bu hâdisenin en mühim sebebi Bulgar hükümetince pasaportların aile başına verilmesi ve pasaport üzerinden vergi alınmasıdır. Vergiden kaçmak endişesi ile aileler (meselâ baba ve ayrı yaşayan evli oğulları) biraraya gelerek tek pasaport çıkartmışlar, bunun neticesi olarak iskân haklarını gerektiği gibi kullanamamış ve aynı eve iskân edilmişlerdir. Tasnifteki 1/d bendine giren, yani Bulgaristan'da bir evde kaç aile ikamet etmekte iseler burada da aynı vaziyette iskân edilmiş göçmenlerin durumu da aynı şekilde izah edilebilir. Şüphesiz, müstakil evlere fakat ayrı ayrı muntakalara iskân edilen akrabaların yer değiştirerek bir evde toplanmaları da aynı neticeyi vermektedir.

Ailevî tecezzi mevzuuna tahsis edilen bu yazımızın aynı zamanda soyadı meselesini de ihtiva edecek kadar geniş tutulmuş olması sebepsiz değildir. Aile tecezzisinin, Türkiye'deki iskânı müteakip ayrı bir aile adına sahip olan göçmenler nispetinin artmasında müessir bir rol oynamış olup olmadığı hususunda fikir edinmek is-

teyişimiz, bu iki ayrı mevzuun birlikte etüd edilmesi zaruretini doğurmuş bulunuyor.

Bulgaristan'lı ırkdaşlarımızda aile adı, Türkiye'de 1934 den evvel ekseriyetle görüldüğü gibi ailelerin uzun senelerden beri kullanılagelen lâkaplarından ibarettir. Meselâ, Salimhocalar, Boyacılar gibi. Boyacılar lâkabını taşıyan bir ailenin boyacılıkla iştigal eden hiçbir ferdi olmayabilir. İhtimal bu aile birkaç nesil önce boyacılıkla iştigal eden bir kimsenin torunlarını ve onların çocuklarını içine almaktadır. Ancak, Bulgaristan'lı Türklerin hepsi bu türlü aile ünvanlarına sahip değildirler. Nitekim bizde de öyledir. Köylerimizde lâkabı olan ve olmayan aileler vardır ve lâkabı olmayan ailelere mensup fertler baba isimlerine göre başkalarından tefrik edilirler. Meselâ Hacı Süleyman'ın Mehmet, Aktar Ali'nin Hüseyin denilir. Bulgaristan'lı Türklerde de vaziyet aynıdır. Ancak, 1911 de ihdas edilen kanunî mecburiyetten sonra baba ve dede isimlerine of ekinin eklenmesi hâdisesi ile karşılaşılıyor. Meselâ bir kimsenin baba ve dede isimleri Ahmet ve Hasan ise kanunî ünvanı Hasanof, Ahmetof olmaktadır. Kadınlar için of yerine ova kelimesi kullanılmaktadır. Meselâ Hasanof Ahmetova Zehra gibi. Ancak bu, resmî bir ünvanıdır. Yoksa Türkler kendi aralarında aile lâkaplarını kullanmaktadırlar. Nitekim anket suallerine verilen cevaplardan bazılarında bu resmî ünvana itibar edilmişse de çoğunda senelerden beri kullanılagelen ve of ekini ihtiva etmeyen bu eski lâkaplar bildirilmiştir.

Muhtelif aileleri sinesinde toplayan pedersâhî topluluklarda aile ünvanı, müşterek bir atadan gelme tek bir ünvanıdır. Acaba Bulgaristan'da iken pedersâhî bir topluluk teşkil eden ve aynı lâkabı taşıyan aileler, Türkiye'de ayrı ayrı evlere iskân edilirken bu lâkabı terkettiler mi? Ettilerse eskisinden farklı tek bir soyadı mı, yoksa herbiri ayrı soyadları mı aldılar? Şüphesiz bu şekillerden, soyadı müessesesinden beklenen fonksiyonların en iyi bir tarzda ifasına müsait olanı her bir ailenin ayrı soyadı alması şeklindedir. Gerçi, tecezzie uğramış bu türlü pedersâhî aile topluluklarının bazısında, eski aile lâkabının topluluğa mensup bütün aileler tarafından el'an soyadı olarak kullanıldığını, diğer bazılarında ise lâkap terkedilmekle beraber müşterek tek bir soyadı alındığını görüyoruz. Ancak, bu vaziyette bulunan ailelerin miktarı pek cüz'üdür. İncelediğimiz 559 kişilik göçmen kütlesinde Türkiye'deki soyadı Bulgaristan'daki aile ünvanının aynı olan ailelerin adedi 64 ise de bunların içinde ancak birkaçı müşterek soyadı taşımaktadırlar. Diğer-

leri Bulgaristan'da iken müstakil yaşayan aileler olduklarından, eski ünvanlarını burada da muhafaza etmeleri, soyadında iştirak gibi bir netice tevlit etmemiştir. Şu halde tecezzi hâdisesi bir taraftan mesken politikası bakımından müspet sayılabilecek tedbirlerin neticesini teşkil ederken, diğer taraftan soyadında iştirak hâdisesinin tevlit edeceği mahzurları bertaraf etmek hususunda da geniş ölçüde müessir olmuştur.

Hülâsa Türk muhaceret ve göç sosyolojisinin bu konu (Bulgaristan Türkleri) etrafındaki problemlerinden ikisini tecrübî sosyoloji vetirelerinden olan anketçilik yardımı ile aydınlatmağa çalıştım. Huzurunuzdan ayrılırken Türk içtimaiyatçılarına bu bakımdan da ağır vazifelerin düştüğünü arz etmek isterim.